

La col·lecció cervantina de N'Isidre Bonsoms, per J. GIVANEL MAS.

EN l'espai de vint anys he conegut a Barcelona tres importantíssimes col·leccions cervantines : 1.ª, la del modern traductor del *Don Quijote i Rinconete y Cortadillo* en llengua catalana, N'Antoni Bulbena i Tosell; 2.ª, la que a poc a poc va anar fent el meu mestre en materia cervàntica, En Cortejón, i 3.ª, la del meu amic, l'exquisit bibliòfil N'Isidre Bonsoms. Aquesta última col·lecció, ha estat generosament cedida pel seu propietari a la BIBLIOTECA DE CATALUNYA.

Procuraré senyalar, en poques ratlles, les circumstàncies de cada una d'aquestes col·leccions :

La importància de la d'En Bulbena, amb tot i tenir prop de dues centes edicions d'obres d'En Cervantes, no és en aquest nombre d'impressions, sinó en ésser la més notable arplega que he vist d'*entreteniments cervantins*; d'alguna manera hem de qualificar els jocs de naips, auques de redolins, ventalls, vanos, bitllets de tranvia, caps de cerilles, etc., amb versos, gravats i dibuixos, on es fa referència d'En Cervantes o de la seva obra.

La d'En Cortejón és molt més important que la d'En Bulbena, i tot seguit es veu que ha estat formada per un que perseguia fer obra cervantina; per això arribà a tenir prop de tres centes edicions del Quixot, un nombre bastant crescut de les altres obres d'En Cervantes, i un sens fi d'opuscles, fascicles, quaderns i volums d'estudis biogràfics, bibliogràfics i crítics.

Però cap d'aquestes dues col·leccions pot comparar-se amb la que N'Isidre Bonsoms ha anat fent en l'espai d'uns quaranta anys; ell sol arribà a tenir quasi tot* ço que posseïen En Bulbena i En Cortejón plegats, i encara més. Quan va comprar la biblioteca d'En Rius, es trobà amb prop de dues centes edicions d'obres d'En Cer-

* Dic «quasi tots», perquè En Cortejón posseïa alguns exemplars, pocs en realitat, que mancaven a a d'En Bonsoms.

vantes repetides; fet que per ell sol demostra la importància que ja tenia la seva col·lecció cervantina.

Degut a les meves aficions literàries, conec detalladament la col·lecció Bulbena per haver-hi treballat en diverses èpoques, de la qual cosa encara li soc deutor; la d'En Cor-tejón ha estat per espai de vint anys a la meua disposició, i no passava dia que no tingués sobre la meua taula d'estudi algun llibre propietat de l'antic catedràtic de retòrica del nostre Institut de Segona Ensenyança; la d'En Bonsoms, ha estat, des de 1910, la que he tingut més a mà. Per això quan l'amic Massó i Torrents, a mitjans del maig passat, m'oferí, en nom de l'Institut d'Estudis Catalans, fer el Catàleg de la Col·lecció Bonsoms, vaig acceptar tot seguit, ja que ço que anava a fer, era per a mi una cosa coneguda; i al trobar-me en la «sala blava» de la BIBLIOTECA DE CATALUNYA i veure a mon entorn aquells llibres tan fullejats per mi, em sembla que estic a casa del meu amic, abans d'empendre sa volada cap a Valldemosa, i sento un goig immens, com el que es reb quan se topa de nou amb un bon company després de quatre anys d'absència.

No conec en detall la col·lecció cervantina de la Biblioteca Nacional, si bé cada cop que he tingut d'anar a Madrid no he deixat de fer-hi una visita; allí hi ha molt i bo, però comparat el catàleg dels Quixots¹ que tenia en 1905 amb els d'En Bonsoms, cal dir que era més important la col·lecció barcelonina que la madrilenya. Crec que l'actual director, l'erudit mestre en cervantisme, En Francisco Rodríguez Marín, haurà procurat fer noves adquisicions. Es cert que la Nacional de Madrid té un exemplar de la *Galatea* (Alcalà, 1585) que manca en la d'En Bonsoms, però, en canvi, en la col·lecció regalada per aquest bibliòfil hi ha una *Galatea* (Lisboa, 1590) de la que, segons En Rius, no se'n coneix cap més exemplar;² l'edició del *Don Quijote* en llengua anglesa (Londres, 1612), les quatre primeres edicions de la dita obra en francès (París, 1614, 1616, 1620 i 1625), les edicions alemanyes de Frankfurt, 1648, 1669, i Basel Frankfurt, 1682,³ i per aquest estil hom podria assenyalar exemplars que de tard en tard surten en els catàlegs amb preus fabulosos i qualificats de «rars», que fan honor a tota biblioteca.

Dues són les més importants col·leccions cervantines estrangeres, la del *British Museum* (Londres) i la de *The Hispanic Society of America* (Nova York). D'aquesta última no n'he pogut veure cap catàleg, però, sabent que és composta en gran part pels exemplars que pertanyeren al Marquès de Jerez de los Caballeros, pot assegurar-se ja per endavant que és important. De la del *British Museum*, sí que en puc dir quelcom, perquè he tingut ocasió de fullejar molt sovint el seu catàleg cervantí,⁴ i

1. *Catálogo de la exposición celebrada en la Biblioteca Nacional en el tercer centenario de la publicación del Quijote* (Madrid, 1905).

2. *Vegi's Bibliografía crítica de las obras de M. de C. S.* (I, 200).

3. La primera edició alemanya del Quixot és féu l'any 1621 a Cöthen, però ningú sab on veure'n un exemplar; que ha existit, no hi ha que dubtar-ho, per quant es cita en la pàg. 625 del catàleg: *Bibliotheca Librorum Germanicorum Classica*, Getruckt 3er Franckfurt, 1625. L'amic Bonsoms posseeix un exemplar d'aquest catàleg.

4. *British Museum: Catalogue of printed books. Cervantes*. (London, Clowes and Sons, Ltd., 1908.)

haig de manifestar que, al meu parer, era la única, en 1905, que podia soportar una comparació amb la d'En Bonsoms, ja que comptava amb quasi totes les primeres edicions de les obres d'En Cervantes¹ i amb un sens fi de traduccions i edicions corresponents al segle XVII; en canvi, si és important en nombre d'edicions i traduccions de la *Galatea*, *Novelas Ejemplares*, *Viaje al Parnaso*, *Comedias y Entremeses*, *Don Quijote* i *Persiles*, no ho és tant en obres referents a crítica cervantina.

Ara bé, coneguts tots aquests antecedents, es pot dir que la col·lecció cervantina donada per N'Isidre Bonsoms a l'Institut d'Estudis Catalans és notabilíssima, així pel nombre de les edicions que enclou, i per les moltes raritats bibliogràfiques que conté, com per les encuadernacions. Però s'ha de dir que si el nostre bon amic no s'hagués trobat possessor de la Biblioteca d'En Rius, el primer bibliògraf cervantí, no hauria pogut tenir la col·lecció que és avui dia enveja dels aficionats a llibres. En Rius visqué en una època en la qual l'afició a Cervantes no estava tan generalitzada com avui, ni hi havia tants col·leccionistes. El cervantisme començà a donar senyals de vida farà uns cinquanta anys; llavors fou quan inicià En Rius la seva afició bibliogràfica i es posà en relació amb Asensio, Díaz de Benjumea, Pardo de Figueroa, Fernández Guerra i altres distingits cervantistes; per espai de molts anys estigué en correspondència amb els principals llibreters estrangers, i així és com en poc temps va poder pendre tanta volada la seva col·lecció, no perdonant mitjans per a adquirir bons exemplars, si bé s'ha de dir que els llibres no havien arribat a obtenir els preus elevats que tenen ara. Quant En Rius tingué de vendre's la seva famosa col·lecció, la comprà tot seguit En Bonsoms; i llavors fou quan es pogué dir, com ho afirmava En Rius en la dedicatòria de la seva obra monumental, que a Barcelona hi havia la col·lecció cervantina més important del món.

La biblioteca cervantina d'En Bonsoms es pot dir que fins l'any 1905 estigué al corrent, això és, al dia. Les obres de preus fabulosos, les pessets que fan honor a una biblioteca, aquells exemplars enveja dels bibliòfils, s'hi veuen aplegades, com hom hi troba les sis edicions que es publicaren l'any 1605,² i les primeres edicions de les altres obres d'En Cervantes, excepció de la *Galatea*; a més, hi ha un exemplar de les *Comedias y Entremeses* (Madrid, 1615) diferent dels de la primera edició; tres exemplars en paper diferent del *Don Quijote* imprès per En Sancha (Madrid, 1797), dos dels quals havien pertangut a aquell celebrat impressor; un exemplar de la mateixa obra, dels dos que imprimí En Gorchs en pergamí, amb lletra «bastarda española» (Barcelona, 1892); l'exemplar de la *Galatea* de Florian, que aquest regalà a la Duquesa de Chartres (París, 1783), un *Don Quichotte* (París, 1768) que fou del Comte d'Artois, germà del rei de França, els manuscrits originals de *Don Papis de Bobadilla*, celebrada imitació

1. He escrit «quasi» perquè em refereixo a l'època en què es publicà el catàleg; avui hauria escrit «amb totes», ja que, no fa molt, va adquirir la primera edició de *La Galatea*, que era la única edició princeps d'En Cervantes que li mancava.

2. Dues a Madrid, dues a Lisboa i dues a València.

del Quixot i *Primores del Don Quijote* de N'Emili Pi i Molist, i un tom amb les notes per a l'edició fototipogràfica del *Don Quijote* (Barcelona, 1873-1879) amb correccions fetes pel mateix Hartzenbusch, i com si tot això fos poc, recercant pels centenars de volums que comprèn tan estupenda col·lecció, trobaríem, encara, un autògraf d'En Mistral amb els consells que Don Quixot dona al seu escuder abans que aquest se'n vagi a la ínsula Baratària, i fent companyia al text provençal de l'immortal felibre, veuríem els esmentats consells en xinès manxú i mandarí, en tàgal, en grec antic i modern, en malai, en indostànic, en souahely, en visai i annanita, i al costat d'aquestes rareses bibliogràfiques, un àlbum amb els dibuixos originals que es feren per a la primera edició del Quixot, dirigida per la R. Academia Espanyola (Madrid, 1780); unes guaches inèdites del nostre Josep Lluís Pellicer, representant escenes de la immortal novel·la cervantina; unes aquareles originals de N'Andrieux, i un àlbum amb més de vint retrats diferents d'En Cervantes.

He dit, anteriorment, que la col·lecció cervantina d'En Bonsoms era notabilíssima per les relligadures que estotgen molts dels exemplars que comprenen tan important biblioteca; algunes enquadernacions en pell, que estan un xic rompudes i marcides s'han conservat de tal manera perquè eren de l'època en que s'imprimí l'exemplar, com pot veure's en les enquadernacions de la primera edició del *Don Quijote* i la de les *Comedias y Entremeses*; altres ho són en pergamí de l'època, com les dels Quixots impresos a París, 1620, i Francfurt, 1648; però hi ha enquadernacions degudes a Gruel-Engelman que són veritables obres d'art (*Novel·les*, Pamplona, 1614; *Quixot*, Valencia, 1605 i 1616; Madrid, 1608), Pierson (*Novel·les*, Pamplona, 1615; *Quixot*, Madrid, 1668 i Leipzig 1753), David (*Viatge del Parnàs*, Madrid, 1614; *Quixot*, Lisboa, Craasbeeck, 1605, Francfurt, 1669 i *Novel·les*, Milà, 1615), Chambolle-Duru (*Galatea*, Valladolid, 1617; *Persiles*, Barcelona, Pamplona i Lisboa, 1617), Lortic (*Quixot*, segona edició de Madrid, 1605; *Galatea*, Lisboa, 1590), Ménard (*Persiles*, Brussel·les, 1618 i Ludswigsburg, 1746, i *Novel·les*, Madrid, 1732), i al costat d'aquestes hom ne veu de fetes per En Derome (*Galatea*, París, 1783), Lorkins (*Quixot*, Londres, 1719), Miralles (*Quixot*, Barcelona, 1892), Boundi (*Quixot*, Edinburg, 1799), Monserrat (*Quixot*, Amsterdam, 1707) i Miquel Rius (*Quixot*, Sant Feliu de Guíxols, 1905). Formen un conjunt admirable, i demostren, a l'ensem, el bon gust de son propietari.

¡Quina impressió més profunda no reb el bibliòfil al contemplar els armaris de la «sala blava» replets d'edicions d'En Cervantes i estudis de les seves obres! Perquè jutgi el lector, crec oportú traslladar aquí la llista de les obres que comprenen els vint primers anys del segle XVII^a, i d'aquesta manera podrà formar-se idea de la importància de la col·lecció Bonsoms.

Sala blava de l'Institut d'Estudis Catalans
on és instal·lada la col·lecció cervànica Bonsoms

1605. *Don Quixote*. (Primera edició de la primera part.) Madrid, Juan de la Cuesta. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres)* i Bibliothèque Nationale (París).
- » » Lisboa, Jorge Rodríguez. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres).
- » » Lisboa, Pedro Craasbeeck. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
- » » Madrid, Juan de la Cuesta. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres).
- » » Valencia, Pedro Patricio Mey. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid); no sabem si els exemplars que figuren en el catàleg del British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) corresponen a aquesta edició o a la següent.
- » » Valencia, Pedro Patricio Mey. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid).
1607. » Brussel·les, Roger Velpius. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
1608. » Madrid, Juan de la Cuesta. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
1610. » Milà, Heredero de Pedro Mártir Locarni i Juan Bautista Bidello. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
1611. *Galatea*. París, Gilles Robinot. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
- » *Don Quixote*. Brussel·les, Roger Velpius i Huberto Antonio. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
1612. » Londres, William Stansby, Ed. Blount i W. Barret. — Primera edició de les traduccions angleses del *Don Quijote*; solament sabem l'existència d'un altre exemplar, que es troba en el British Museum (Londres).
1613. *Novelas exemplares*. (Primera edició.) Madrid, Juan de la Cuesta. — Hi ha

* Cal observar que les referències a l'existència o no existència dels exemplars en les Biblioteques de Madrid i Londres, les he tretes dels seus respectius catàlegs, esmentats anteriorment, i les de París, les prenc del catàleg estampat en 1906.

- exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres).
1614. *Don Quixote*. París, Jean Foüet. — Primera edició de les traduccions franceses del *Don Quijote*; solament sabem hi ha un altre exemplar en el British Museum (Londres).
- » *Novelas exemplares*. Madrid, Juan de la Cuesta. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres).
- » » Pamplona, Nicolás de Assiayn. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
- » » Brussel·les, Roger Velpius i Huberto Antonio. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
1614. *Viaje del Parnaso*. Madrid, Vda. de Alonso Martín. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
- 1614-1615. *Novelas exemplares*. (Primera traducció francesa.) París, Jean Richer. — Hi ha exemplar a la Bibliothèque Nationale (París).
1615. » Pamplona, Nicolás de Assiayn. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres).
- » » Milà, Juan Baptista Bidello. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
- » *Don Quixote*. (Primera edició de la segona part.) Madrid, Juan de la Cuesta. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres).
1615. *Comedias y Entremeses*. (Primera edició.) Madrid, Viuda de Alonso Martín. — Hi ha exemplars en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
1616. *Don Quixote*. (Primera part.) París, Jean Foüet. — Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) hi ha exemplar d'aquesta edició.
- » » (Segona part.) Valencia, Pedro Patricio Mey. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres).
- » » (Segona part.) Brussel·les, Huberto Antonio. — Hi ha exemplars en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
1617. *Galatea*. Valladolid, Francisco Fernández de Córdoba. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
- » *Don Quixote*. (Primera part.) Brussel·les, Huberto Antonio. — Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid),

- British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
1617. *Don Quixote*. (Primera part.) Londres, Ed. Blounte. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres).
- » » (Primera i segona part.) Barcelona, Bautista Sorita i Sebastián Matevat. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres).
- » » (Segona part.) Lisboa, Jorge Rodríguez. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres).
- » *Novelas exemplares*. Madrid, Juan de la Cuesta.
- » » Pamplona, Nicolás de Assiayn. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres).
- » » Lisboa, Antonio Alvarez. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres).
- » *Persiles y Sigismunda*. (Primera edició.) Madrid, Juan de la Cuesta. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres).
- » » Madrid, Juan de la Cuesta. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres).
- » » Barcelona, Bautista Sorita. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
- » » Valencia, Pedro Patricio Mey. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
- » » Pamplona, Nicolás de Assiayn. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres).
- » » Lisboa, Jorge Rodríguez. — Ni en el British Museum (Londres), ni en la Bibliothèque Nationale (París), hi ha exemplar.
- » » París, Estevan Richer. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
1618. *Galatea*. Barcelona, Sebastián de Cormellas. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres).
- » » Lisboa, Antonio Alvarez. — No figura en els catàlegs de British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
- » *Persiles y Sigismunda*. Brussel·les, Huberto Antonio. — No hi ha exemplar ni en el British Museum (Londres) ni en la Bibliothèque Nationale (París).
- » » (Primera edició de la traducció francesa.) París, Jean Richer. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
1619. » Madrid, Vda. de Alonso Martín. — Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid).
- » » (Primera edició de la traducció anglesa.) Londres, H. L. for

- M. L. — Hi ha exemplar en el British Museum (Londres).
1620. *Don Quixote*. (Primera part.) París, Jean Foüet. — Hi ha exemplar en el
British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).
» » (Primera edició de la traducció de la segona part en llengua
anglesa.) Londres, Edward Blounte. — Hi ha exemplar en
la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres).
» *Nouvelles*. París, Jean Richer. — Hi ha exemplar en el British Museum
(Londres) i Bibliothèque Nationale (París).

Com s'ha pogut veure per aquesta llista, arriba a una cinquantena el nombre d'edicions cervantines que avui posseeix la BIBLIOTECA DE CATALUNYA, corresponents als vint primers anys del segle XVIIe; davant d'aquest fet, cal preguntar, ¿quantes biblioteques del món poden presentar un fons de llibres cervantins igual al de la col·lecció Bonsoms?